

Oppgave (3):

Gjør rede for formelle trekk ved *Odysseen* som kan kaste lys over verkets opphav i en muntlig tradisjon. Trekk gjerne inn andre epos fra pensum for sammenligning.

Odysseen som del av en muntlig tradisjon

Usikkerheten rundt den greske dikteren Homers identitet er blitt et så omdiskutert tema blant historikere at det har fått en egen betegnelse, «Det homeriske spørsmålet». Sentralt i denne debatten er spørsmålet om diktene/eposene som er tillegnet Homer, som f.eks. *Odysseen* og *Illiaden*, er blitt skrevet av en og samme person, om det er to forskjellige diktere, eller om diktene ikke har noen bestemte forfattere og er stadig blitt gjenfortalt i en muntlig tradisjon? Egil Kraggerud skriver i sin artikkel om Homer for *Store norske leksikon* at:

«Ut fra en sammenligning med våre dagers muntlige heltediktning, [...] har man ment at en noenlunde fast muntlig overlevering av diktene er mulig.» (Egil Kraggerud, 2019)

I denne teksten kommer jeg til å gjøre rede for trekk ved *Odysseen* som kan kaste lys over verkets opphav i en muntlig tradisjon. I tillegg kommer jeg til å sammenligne de gitte trekkene med Vergils *Aeneiden* som på mange måter er lik *Odysseen*, men med kun én forfatter som har skrevet eposet ned, i motsetning til *Odysseens* muntlige natur. Jeg kommer til å forholde meg til P. Østbyes norske gjendiktning av *Odysseen* og Otto Steen Dues danske gjendiktning av *Aeneiden*. Jeg kommer også til å referere til Aristoles' «Om diktekunsten og retorikken» fra *Klassisk litteraturteori: En antologi*.

Eposets innledning

I *Odysseen* følger vi helten Odyssevs og hans reise fra Kalypsos øy etter krigen i Troja, til hans hjem på Itaka hvor friere til Odyssevs kone Penelope truer med sitt ønske om å overta makten på Itaka. I eposets første linje er det en forteller som henvender seg til en sangmø for inspirasjon til å fortelle historien om Odyssevs:

Sangmø, fortell om hin rådsnare helt som flakket så vide, / da han til sist hadde styrtet i grus det hellige Troja. (Homer, s. 5)

Allerede i første linje er det referanser til at eposet er ment for å synges (henvendelse til en sangmø), framfor å dramatiseres eller leses. Man kan diskutere om man skal tolke

begynnelsen som at sangmøen gir inspirasjon til fortelleren, eller at sangmøen forteller historien selv gjennom fortelleren, men det blir i hvert fall etablert en forteller som gjenforteller handlingen og karakterers replikker. I motsetning til dette handler og snakker karakterene i tragedier på egen hånd. F.eks. i *Kong Oidipus* av Sofokles har alle karakterene en egen skuespiller og trenger ikke en forteller for å markere hvem det er som taler for hver replikk. Før en karakter sier noe i *Odysseen* skriver Homer f.eks. «den snartente sven Telemakos». Disse beskrivelsene av karakterene gjentas gjennom resten av eposet slik de står, og hjelper lytterne til å holde styr på alle karakterene.

Like etter henvendelsen til sangmøen gir fortelleren et kort sammendrag av stykkets handling:

Mangen en by fikk han se og merket seg folkens lynde. / Mangen en sjelekval døyet han titt på sjø, når han fristet / selv å berge sitt liv og frelse seg hjem med sitt mannskap. / Dog, sine kampfeller frelste han ei, så gjerne han ville; / ti di fikk døden som lønn for sin dårskap og gudløse frekkhet, / så som de slaktet og åt den strålende himmelguds okser, / solgudens fe, og hjemkomstens dag tok han fra dem for alltid. (Homer, s. 5)

At eposet begynner med et sammendrag av handlingen gjør det enkelt for lyttere å følge med på det som skjer. Pga. at de fleste ville oppleve eposet gjennom å lytte til noen fortelle det, var det viktig å gjøre handlingen tydelig og enkel og følge med på, ettersom at man ikke nødvendigvis opplever eposet i sitt eget ønskede tempo.

Aeneiden, som til en viss grad er en gjenfortelling av *Odysseen*, begynner på samme måte med at fortelleren (Vergil) henvender seg til en muse og gir et kort sammendrag av eposets handling:

Krig og en mand som jaget af Skæbnen fra Troiske strande / først kom her til Italiens land og Laviniums kyster, / synger jeg om. Han døjede svært til lands og på havets / dyb i Gudernes vold og ved Junos stædige grumhed, / udstod meget i krig for at grundlægge Byen og bringe / Guder til Latiums land. (Vergil, s. 8)

Forskjellig fra *Odysseen* er at Vergil sitt sammendrag er mer overordnet og helhetlig, mens Homer referer til spesifikke deler av eposet som f.eks. når Odyssevs' mannskap dreper oksene til Helios. I tillegg snakker Vergil om seg selv i første person («...synger jeg om.»), mens Homer er mer passiv i sin beretning. Dette bringer oss videre til neste punkt om fortellermåte.

Fortellermåte

I *Odysseen* virker det som om Homer prøver å fortelle minst mulig selv, og heller la handlingen bli fortalt gjennom det karakterene sier selv. Ifølge Aristoteles er dette den rette måten å utføre episk diktning på:

Dikteren bør nemlig selv tale så lite som mulig; så lenge han selv taler, etterligner han ikke. De andre diktere opptrer hele veien selv i egen person og etterligner lite og sjelden. Men Homer fører, etter en kort innledning, straks inn en mann eller en kvinne eller en annen skikkelse, og ingen karakterløse, men med sine bestemte karakterer. (Aristoteles, s. 47-48)

Aristoteles setter etterligningen (mimesis) høyt, og verdsetter derfor Homers objektive fortellermåte. I *Odysseen* er det ofte lange, refererende sitater fra karakterene, enten i monologer eller i samtaler med andre, og få og korte passasjer hvor fortelleren tar ordet. Homer er generelt objektiv når han forteller, blant annet ved å bare beskrive ytre forhold fremfor å beskrive karakterers følelser o.l. For å formidle karakterers tanker og følelser lar han karakteren snakke selv.

I *Aenedien* derimot er det generelt færre og kortere sitater fra karakterene enn i *Odysseen* og flere og lengre passasjer der Vergil forteller selv. I tillegg er Vergil langt mer subjektiv i sin fortellermåte, blant annet (som jeg nevnte tidligere) ved å omtale seg selv i første person, eller ved å skrive om sine egne tanker og følelser. Ta f.eks. dette sitatet fra *Aeneidens* fjerde sang, når Vergil beskriver Didos sorg:

Ak, hvor fortvilet var du ikke, Dido, ved synet af dette, / og hvor forpint var ikke din gråd ved oppe fra slottet / at måtte se hvor det syded af flid på stranden, hvor hele / bugten fyldtes av sejl og besætningers ildnende opsang. (Vergil, s. 110)

Vergil henvender seg direkte til Dido og oppfører seg nesten som en egen karakter i eposet. I tillegg forteller han detaljert om Didos sorg på egenhånd, istedenfor å la Dido si disse ordene selv. Der Homer bare ville fortalt om ytre forhold, oppfører Vergil seg som en allvitende forteller og beskriver Didos følelser og indre.

Komposisjon

Odysseens handling ust spiller seg over 24 sanger på ca. 400-500 verselinjer, med noen unntak. *Aeneiden* derimot har bare halvparten av sangene, med dobbelt så mange verselinjer (12 sanger på ca. 700-900 verselinjer). *Odysseens* korte format passer seg bedre til et muntlig format der lange sanger kan være vanskeligere å følge med på. *Aeneiden*, som ikke begrenset

av et muntlig format, kan inneholde lengre sanger, uten at det har noen negative konsekvenser.

På grunn av eposets muntlige natur kan eposer beskrive flere handlinger som skjer samtidig på forskjellige steder, i motsetning til tragedien som må forholde seg til en enhet i tid og sted. Aristoteles skriver at:

Når det gjelder å utvide omfanget, har eposet en fremtredende særegenhet derved at det i tragedien ikke er mulig å etterligne flere deler av handlingen slik at de skjer samtidig, men bare å vise det som utspilles på scenen, den del av handlingen som skuespillerne fremfører; men eposet kan, fordi det er fortelling, skildre mange samtidige deler av handlingen – tyngden i diktverket. (Aristoteles, s. 47).

Dette gjelder både for *Odysseen* og for *Aeneiden*. Siden eposet eksisterer i et muntlig (eller skriftlig) format er man ikke begrenset av hva man klarer å gjøre på en scene. *Odysseen* og *Aeneiden* egner seg dårlig som sceneoppsetning og ville krevd for mange og for avanserte scenekomposisjoner, noe som var enda mer sant på tiden de ble skrevet. Derfor er det naturlig at den typen historier hadde opphav i en muntlig tradisjon.

Konklusjon

Jeg har nå sett på sjangertrekk til eposet i *Odysseen* og argumentert for hvordan disse trekkene kan vise til *Odysseens* muntlige tradisjon. Den har blant annet flere elementer ved seg som skal gjøre det lettere for lyttere å høre på eposet bli fortalt, som f.eks. korte sanger, sammendrag av eposets handling i begynnelsen, adjektiv og titler til karakterer så de skal være enklere å kjenne igjen, osv. *Odysseen* følger også Aristoteles' ideal om å være objektiv i sin fortellingsmåte, noe som underbygger Aristoteles' idé om mimesis.

Aeneiden derimot, som bare er skrevet av én person, er langt mer subjektiv i sin fortellingsmåte. Der Homer bare oppfører seg som en flue på veggen, oppfører Vergil seg som en allvitende forteller som kan skildre karakterers følelser, og som kommer med egne tanker, følelser og innspill.

Odysseen ble skrevet flere hundre år før Aristoteles ble født, så det kan tenkes at *Odysseen* passer til Aristoteles' idealer om epos nettopp fordi Aristoteles baserte idealene sine på Homers episke diktning. På den andre siden ble *Aeneiden* skrevet flere hundre år etter Aristoteles' død, og ble sannsynligvis skrevet i en helt annen tradisjon med helt andre idealer.

Kildeliste:

- Aristoteles (2018). «Om diktekunsten og retorikken», oversatt av Ledsaak, S., i Eide, E., Kittang, A., og Aarseth, A. (red.) *Klassisk litteraturteori: En antologi*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 24-50
- Homer. *Odysseen*. Gjendiktn. P. Østbye. Gyldendal, 2020. 7. opplag.
- Kraggerud, Egil. «Homer». Oppdatert 2019. *Store Norske Leksikon*. <<https://snl.no/Homer>>. [Oppsøkt 27. mai 2021].
- Vergil. *Aeniden*. Gjendiktn. Otto Steen Due. Gyldendal, 2007.